

Деревянко Б.В. Про невинправдану недооцінку господарсько-правового регулювання відносин у сфері економіки. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: Матеріали круглого столу* (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 49–52.

Б.В. Деревянко,
доктор юридичних наук, професор

ПРО НЕВИПРАВДАНУ НЕДООЦІНКУ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Недооцінка господарсько-правового регулювання економіки отримала поширення з ХХ століття саме на території колишнього СРСР, до складу якого входила Україна. Сучасна навчальна юридична література в абсолютній більшості стверджує, що право Давнього Риму поділялося на приватне і публічне; до першого було віднесено галузі права, що стояли на захисті інтересів окремої особи (у першу чергу цивільне право та його підгалузі – сімейне, спадкове, житлове тощо право), а до другого – галузі, що стояли на захисті інтересів держави (у першу чергу адміністративне і кримінальне). Сьогодні є зрозумілим, що такі позиції потребують уточнення. Насправді право (як і жодна із його галузей) не може бути приватним або публічним.

Кожна галузь права переслідує досягнення як приватних, так і публічних інтересів. А тому учасники правовідносин, що регулюються цивільним правом, не облишені публічних інтересів, а учасники правовідносин, що регулюються адміністративним правом, – приватних. Проте така концепція є ворожою для окремих представників названих галузей права. Тому вони всіляко применшують значення тих галузей права (як комплексних, так і самостійних), які спрямовані на сприяння досягненню приблизно однакової кількості приватних і публічних інтересів. Так, сучасні підручники і посібники, якими представлено історію права Давнього Риму, замовчують роль торгового права, ремісницького, цехового права, применшують роль об'єднань виробників і торговців в античні часи – гільдій, муніципій, торговельних спілок та інших. Найбільшу прикрість викликає те, що вивченню дигестів, інституцій та кодексу Юстиніана приділено достатньо багато часу в українських ЗВО, натомість про Книгу епарха у них майже ніколи не згадується, а магдебурзькому праву відведено у кращому випадку невеличке питання в одній окремій темі чи главі.

Книга епарха була прийнята як кодифікований акт господарського законодавства у Східній Римській імперії – Візантії за царя Льва VI Мудрого у X

Деревянко Б.В. Про невідповідну недооцінку господарсько-правового регулювання відносин у сфері економіки. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: Матеріали круглого столу* (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 49–52.

столітті. Недооцінка цього джерела ще більш принизлива при тому, що Київська Русь і, відповідно, її правонаступниця Україна, отримала християнську релігію і сучасну писемність саме із Візантії приблизно через кілька десятиліть після появи Книги епарха. Магдебурзьке право як середньовічне право міст на економічну незалежність від королівської влади будь-якого монарха у різні часи мало більш ніж 300 міст і містечок центральної і західної України. Це право дозволяло міській владі самостійно приймати акти господарського, податкового, митного, фінансового законодавства, планувати господарську діяльність міста, забезпечувати якість продукції місцевих виробників тощо. На жаль, магдебурзьке право у кращому випадку вивчається лише як окреме питання в історії господарського права, оскільки відвести більше часу не дозволяє загальна кількість годин, виділених на вивчення господарського права переважній більшості ЗВО юридичної спрямованості.

В історії права середньовічної Європи часто упускається роль французького короля Людовика XIV, який прийняв ордонанси про торгівлю, про мореплавство [1, с. 58], запровадив план сприяння комерції, стимулював тогочасні виробництво та інноваційну діяльність. Завдяки романам А. Дюма цього короля представлено як недалеку і пусту людину.

При вивченні історії права принижується роль торгових (господарських) кодексів, прийнятих у європейських державах у XIX столітті. Так, під словосполученням «Кодекс Наполеона» у переважній більшості джерел навчальної і наукової літератури розуміється Цивільний кодекс Франції 1804 року або Кримінальний кодекс Франції 1810 року, а Торговий кодекс Франції (Code de Commerce de France) 1807 року часто взагалі не згадується. І це при тому, що цей кодекс був чинним аж до 2000 року, в якому його було замінено сучасним.

При оцінюванні внеску у теорію правової науки відомого вченого Російської імперії рубежу XIX і XX століть – Г.Ф. Шершеневича, найчастіше згадуються його праці з цивільного права, а самого вченого називають видатним цивілістом, часто просто ігноруючи його фундаментальну працю – підручник з торгового права у 4 томах [2; 3; 4; 5].

Завдяки зусиллям А.Я. Вишинського – генерального прокурора СРСР часів Й. Сталіна господарське право як наука і навчальна дисципліна було заборонено з 1937 до початку 1960-х років.

Деревянко Б.В. Про невідповідну недооцінку господарсько-правового регулювання відносин у сфері економіки. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: Матеріали круглого столу* (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 49–52.

У радянські часи в СРСР на рівні республік діяли арбітражні суди й існувало кодифіковане господарсько-процесуальне законодавство, а самого господарського кодексу СРСР прийнято так і не було. З 1991 року в Україні арбітражні суди отримали назву господарських, а Господарський кодекс України було прийнято лише 16 січня 2003 року.

У сучасні складні часи для України та донецької школи господарського права окремими представниками шкіл цивільного права було активізовано потуги, спрямовані на скасування чинності ГК України. Завдяки вченим-господарникам різних наукових шкіл, які зараз активно працюють у Києві, ці деструктивні потуги було відбито і Кодекс захищено. Проте окремим цивілістам вдалося розробити власний проект нової редакції Господарського процесуального кодексу України і 3 жовтня 2017 року провести його через Верховну Раду України. Тепер маємо нову редакцію ГПК України, де поруч із окремими позитивними та негативними новелами було запроваджено цивілістичну термінологію, яка є незрозумілою і непотрібною в регулюванні господарської діяльності (наприклад, Кодекс апелює незрозумілим у господарській сфері терміном «правочин» замість звичних, зручних і точних термінів «угода» і «договір») або є неповною і застарілою (повернення до застосування термінів «фізична особа» і «юридична особа» не в якості однієї із ознак суб'єкта, а в якості самого суб'єкта).

Ще одним каталізатором деструктивних дій окремих діячів зі шкіл цивільного права стало скасування Господарського кодексу Італії, який був одним із старіших і на основі якого розроблявся відповідний кодекс у Японії. Але навряд чи дії італійського законодавця можуть бути аргументом на скасування господарських чи торгових кодексів в інших державах, оскільки за приблизно рівної кількості населення Італії, ФРН, Франції і Великої Британії економічні показники першої (зокрема обсяг ВВП) є у кілька разів нижчими за показники інших названих держав. Слід нагадати, що в ФРН наявний Господарський кодекс, у Франції – Торговий кодекс, у Великій Британії (країні англо-саксонського права без конституції в якості єдиного акта) – Companies act, один лише зміст якого становить більш ніж 20 сторінок. Навпаки, в якості аргументу на користь прийняття та захисту господарських кодексів у різних державах має слугувати приклад Королівства Бельгія, в якому 21 травня 2014 року набув чинності Господарський кодекс, оскільки економіка саме цієї держави має високі показники з розрахунку на душу

Деревянко Б.В. Про невідповідну недооцінку господарсько-правового регулювання відносин у сфері економіки. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: Матеріали круглого столу* (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 49–52.

населення. На просторі колишнього СРСР 29 жовтня 2015 року було прийнято Підприємницький кодекс Республіки Казахстан.

А отже, сьогодні господарське право в Україні має достатні перспективи для отримання достойної оцінки участі в регулюванні відносин в економіці, та розвитку, оскільки в усіх провідних ЗВО юридичного профілю викладаються навчальні дисципліни «Господарське право», «Господарське процесуальне право», окремі спецкурси, побудовані на їхній основі; Господарський кодекс ефективно діє і зараз є достатньо захищеним від посягань; цієї осені Київський національний університет імені Тараса Шевченка святкує 45-річчя, а Донецький національний університет імені Василя Стуса – 35-річчя від дня створення кафедр господарського права; в Україні працює 7 спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право; окремі вчені-господарники працюють у різних найвищих державних органах усіх трьох гілок влади.

Література:

1. Господарське право: Навч. посібник у схемах і таблицях / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 616 с.
2. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права: в 3 т. — Т. 1: Торговые деятели. — Изд. 4. — СПб, 1908. — 616 с.
3. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права: в 3 т. — Т. II: Товар. Торговые сделки. (По изданию 1908 г.). — М.: Статут, 2003. — 544 с.
4. Курс торгового права: в 3 т. — Т. 3: Вексельное право. Морское право / Шершеневич Г.Ф., проф. Моск. ун-та. — 4-е изд. — С.-Пб.: Бр. Башмаковы, 1909. — 455 с.
5. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. — Т. 4: Торговый процесс. Конкурсный процесс. — М.: Изд. братьев Башмаковых, 1912. — 596 с.